

Öz Denetim İle Sorumluluk Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma

Ali GÖKALP, Ufuk ULUÇINAR, Nail DEĞİRMENCİ, Koray YÜKSEL¹

Öz Denetim İle Sorumluluk Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma

A Study on the Relationship Between Self-Control and Responsibility

Özet

Bu araştırmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin öz denetim becerileri ile sorumluluk değeri arasındaki ilişkileri ortaya koymaktır. Ayrıca çalışmada öğrencilerin öz denetim becerileri ve sorumluluk değerleri; cinsiyet, günlük internet kullanımı, günlük televizyon izleme durumları gibi değişkenler açısından incelenmiştir. İlişkisel tarama modelinde kurgulanan araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Şanlıurfa ilinde kolay örnekleme yoluyla seçilmiş altı farklı ortaokulda 5, 6 ve 7. sınıfta öğrenimlerine devam eden toplam 405 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Gökalp ve İnel (2021) tarafından "Öz denetim Ölçeği" ile Gökalp (2021) tarafından geliştirilen "Sorumluluk Ölçeği" kullanılmıştır. Elde edilen veriler, betimsel istatistiklerden yüzde ve frekans; fark testlerinden bağımsız gruplar için t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA); ilişkisel testlerden Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Analizi ve basit doğrusal regresyon analizlerine tabi tutulmuştur. Bahsi geçen analizler gerçekleştirilirken SPSS 22 paket programından faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda; öğrencilerin günlük internet kullanma, televizyon izleme ve sınıf düzeyi gibi değişkenler açısından sorumluluk ve öz denetimlerinde istatistiksel anlamda fark görülmezken; cinsiyet değişkenine göre kız öğrenciler lehine anlamlı farklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışma grubunda yer alan öğrencilerin öz denetim becerisi ile sorumluluk değeri arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif yönde bir ilişki olduğu; öğrencilerin öz denetim becerilerinin sorumluluk değerlerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu araştırmanın diğer sonuçlarındandır.

Abstract

The aim of this research is to reveal the relationships between the self-control skills and the value of responsibility of secondary school students. In addition, in the study, students' self-control skills and responsibility values were examined in terms of variables such as gender, daily internet use, daily watching television. The study group of the research, which was Designed by correlational survey model, consists of 405 secondary school students Studying in the 5th, 6th and 7th grades in six different secondary schools selected by easy sampling in the province of Şanlıurfa in the 2020-2021 academic year. "Self-control Scale" by Gökalp and İnel (2021) and "Responsibility Scale" developed by Gökalp (2021) were used as data collection tools. Percentage and frequency from descriptive statistics, t-test and one-way analysis of variance for groups independent from difference tests (ANOVA) was subjected to Pearson product-moment correlation method and simple linear regression analyzes from correlational tests. While performing the aforementioned analyzes, SPSS 22 package program was used. As a result of the research, there was no statistical difference in students' responsibility and self-control in terms of daily internet use, television watching and class degree; According to the gender variable, it was concluded that there were significant differences in favor of female students. In addition, it was found that there was a moderately significant and positive relationship between students' self-control skills and the value of responsibility; It is another result of the research that students' self-control skills are a significant predictor of responsibility values.

Anahtar Kelimeler: Öz denetim, Sorumluluk, Ortaokul Öğrencileri, İlişkisel Tarama

Keywords: Self-control, Responsibility, Secondary School Students, Correlational Survey.

Makale Türü: Araştırma

Paper Type: Research

1. Giriş

Genel ağ (internet) kullanımının artması ve teknoloji alanındaki gelişmeler sonucu baş döndürücü değişimlerin yaşandığı günümüz dünyasında, bireylerin bu değişimler karşısında nasıl davranacağı mühim olduğu kadar yapmış olduğu eylemlerin sonuçlarını üstlenebilmesi de bir o kadar önemlidir. Bu hususta, "davranışlara rehberlik eden temel inanç ve ilkeler, eylemlerin iyi ya da istenilir olarak yargılandığı standartlar şeklinde ifade edilen değerler" (Halstead ve Taylor, 2000: 169) içerisinde yer alan sorumluluk; bireylere kazandırılması istenen ve hayatın her alanında bireylerin üstlenmesi gereken bir değer olarak ön plana çıkmaktadır. (Aladağ, 2009; Selanik-Ay ve Dal, 2014)

¹ Ali GÖKALP, Dr., Sosyal Bilimler Eğitimi, gokalpali_1984@hotmail.com, ORCID ID orcid.org / 0000-0002-3301-8392, Ufuk ULUÇINAR, Dr., Uşak Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ufuk.ulucinar@gmail.com, ORCID ID orcid.org / 0000-0001-5492-0257, Nail DEĞİRMENCİ, Doktora Öğrencisi., Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Eğitimi, naildegirmenci1@gmail.com, ORCID ID orcid.org / 0000-0001-7537-7345, Koray YÜKSEL, Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, yuksekoray93@gmail.com, ORCID ID orcid.org / 0000-0002-3953-6596.

Sorumluluk, “erken çocukluk dönemlerinden başlayarak çocuğun yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesidir” (Yavuzer, 2000). Ayrıca ahlakın etkin yanı olarak ifade edilen sorumluluk (Lickona, 1991) bir değer, tutum, sosyal norm, karakter ve kişilik özelliğidir. (Golzar, 2006). Ancak sorumluluğun kişilik halini alması uzun bir süreç almaktadır (Balat ve Dağal, 2006). Sorumluluğu değer yüklü bir kavram olarak ele alan Chamberlin ve Chambers (1994), sorumlu davranmanın kişinin değişen durum ve koşullar karşısındaki algısına göre şekil aldığını, sorumlu kişiyi de sorumluluklarını üstlenebilen birey olarak ifade etmektedir. Sorumlu birey; düşünce ve davranışlarından yalnız kendini sorumlu tutan, benlik kavramı gelişmiş, duygularının ve öz değerinin farkında olan, görevlerini yerine getirebilen, getirmediğinde ise hesap verebilen, keşkelere yer vermeyen, önce kendine ve ardından başkalarında saygılı olandır (Cüceloğlu, 2002; Özen, 2001). Sorumsuz birey ise bahsi geçen niteliklerden görece yoksun, bencil, günlük yaşama adapte olamayan, hak ve ödevlerini yerine getiremeyen kişiler olarak nitelendirilebilir (Özen, 2015).

Sorumluluğun kaynağı konusuna gelindiğinde ise farklı görüşlerin olduğu bilinmektedir. Bunlar; duygusal durumlar (acıma, pişmanlık), bağımsızlık, çevre (toplum-cemiyet) ve akıl olarak sıralansa da sorumluluğun kaynağının sadece akıl ile açıklanamayacağı belirtilmektedir (Çamdibi, 1989; Güngör, 1995; Tozlu, 1991). Bunlara ek olarak, dıştan bir kontrolün insanı bütünüyle kuşatamayacağından dolayı sorumluluğun sağlam kaynağının insanın iç kontrolü olduğu öne sürülmektedir. Dıştan bir beklenti olması durumunda bunun sorumluluk olamayacağına dikkat çekilmektedir (Öner, 2017; Özen, 2015). Bu durumda araştırmanın bir diğer değişkeni olan, “kişinin uzun vadeli çıkar ya da hedeflere ulaşmak için duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmeye yönelik etkili girişimleri” (Muraven ve Baumeister, 2000) olarak tanımlanan öz denetim ile sorumluluk arasında bir ilişki kurabilmek mümkündür. Çünkü sorumlu davranışının önemini farklı yollarla vurgulayan kuramcılarının sorumluluk hususunda uzlaştıkları ortak noktalar arasında öz kontrolün de yer aldığı görülmektedir (Özen, 2015). Dahası, okullarda öğrencilerin sorumluluk almaları konusunda Duke ve Jones (1985) tarafından oluşturulan yaklaşımlar içerisinde oto kontrolün yer aldığı bilinmektedir. Yine benzer konu üzerinde çalışan Anderson ve Prawat (1983), öğrencilere öz denetim ile ilgili düşünme yollarının öğretilmesi durumunda öğrencilerin daha sorumlu olabileceklerine inanmaktadır. Sorumluluk ile öz denetim arasındaki ilişki ampirik çalışmalarla da desteklenebilir. Örneğin, Kore’deki ortaokul öğrencileriyle çalışan Glasser (2002), geliştirmiş olduğu sorumluluk eğitimi programına içten denetim programını da ekleyerek öğrencilerin sorumluluk alma davranışlarını artırmıştır. Ayrıca öz denetimi yüksek olan bireylerin sorumlu oldukları kadar sabırlı, güvenilir, hayattan daha memnun oldukları ve başarıya kilitlendikleri bilinmektedir (Barrick ve Mount, 1991; MacDonald, 1995; Sağır, 2019).

Görülebileceği üzere, öz denetimin istenilen davranışlar üzerinde olumlu bir etkisinden söz edilebilir. Fakat öz denetim arzu edilen davranışları desteklemesinin yanında istenilmeyen davranış ve alışkanlıkların uygunluğunu denetlediği de bilinmektedir (Ridder, Mulders, Finkenauer, Stok ve Baumeister, 2012). Sağlığa zararlı madde kullanımı ile öz denetim ilişkisini konu edinen çalışmaların (Kızıltaş, 2019; Quinn ve Fromme, 2010; Wolfe ve Higgins, 2008) sonuçlarına göre, öz denetimi yüksek olan bireylerin, düşük olanlara göre zararlı alışkanlıkları kullanım riskinin ciddi oranda daha az olduğu saptanmıştır. Bunlara ek olarak, öz denetimin bireylerin dijital oyun ile internet bağımlılıkları, internette oyun oynama bozukları ve problemlerle internet kullanma üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır (Aksel, 2018; Saruhan, 2019; Tannkulu, 2019; Yücekaya, 2019).

Bahsi geçen açıklamalardan ve çalışmalardan hareketle, sorumluluk ile öz denetim arasında ilişki açıklanmaya çalışılmıştır. “Sorumluluğun farklı kaynaklardan çıkması nedeniyle her kuram ve kuramcı, sorumluluğu farklı bir yönüyle ele almaktadır. Bu durum sorumluluk kavramına farklı içerik ve nitelikler kazandırmakta, farklı sınıflamalarla sorumluluk türlerini ortaya çıkarmaktadır” (Sezer ve Çoban, 2016, s. 27). Bunların ulusal, kişisel, ortak ve sosyal sorumluluk olmak üzere farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir (Gündüz, 2014). Bunun yanında sorumluluğun kişisel ve sosyal olmak üzere iki farklı boyutunun olduğundan söz eden Filiz ve Demirhan (2015), sosyal sorumluluk sahibi olabilmek için önce bireysel sorumluluk duygusunun geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada da sorumluluğun daha çok bireysel yönü ele alınmıştır.

İlgili literatür incelendiğinde, araştırmalarda daha çok empati becerisi ile sorumluluk değeri arasındaki ilişkiler mercek altına alınmıştır (Demir ve Dilmaç, 2019; Dereli ve Aybay, 2012; Yontar, 2018). Ayrıca Gökalp’in (2021) ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin empati becerisi ile kök değerler arasındaki dolaylı ilişkileri ortaya koymak için

önerdiği modeller içerisinde öz denetim ile sorumluluk değeri arasındaki ilişkiye dair bulgular yer alsa da ortaokul öğrencilerinin öz denetim becerileri ile sorumluluk değeri arasındaki ilişkileri özel olarak konu alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Buradan hareketle; 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin öz denetim becerileri ile sorumluluk değeri arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca çalışma grubunda yer alan öğrencilerin cinsiyet, eğitim-öğretim faaliyetleri dışında günlük internet kullanma ve TV izleme durumlarının söz konusu değişkenleri farklılaştırma durumlarının incelenmesi hedeflenmiştir. Kültürel etmenler ve teknolojik gelişmelerin öğrencilerin öz denetim ve sorumluluk davranışları üzerinde farklılık yaratabileceği düşünülerek bahsi geçen faktörler belirlenmiştir. Mesela Çoban (2016), bireye çeşitli görevler verilmesinin bireyin sorumlu davranışlar göstermesi bakımından önemli olduğuna değinmektedir. Ailelerin kızlara erkeklerden ev işlerine bakma, kardeşleriyle ilgilenme gibi pek çok konuda daha fazla görev verdiğine değinen Kesici (2018), bu görevleri de kültürel özelliklerle ilişkilendirerek kızların sorumluluk duygusunun erkeklerden daha çok gelişmesine sebep olabileceğini öne sürmüştür. Teknolojik gelişmeler bağlamında ise öğrencilerin günlük internet kullanma ve TV izleme süresi durumları dikkate alınmıştır. Günümüzde teknolojik gelişmelere bağlı olarak internet kullanma hızı artarak devam etmekte, Türkiye’de hanelerin evden internete erişim imkânı yıldan yıla artmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2021). TV izleme süresi internet kullanımına bağlı olarak her ne kadar azalsa da en çok kullanılan sosyal medya araçlarından biri olarak yerini korumaya devam ettiği söylenebilir. Öğrencilerin internet ve TV karşısında kalma süresi artıkça kendisinden beklenen görev ve sorumluluklarını yerine getirme bakımından erteleme davranışının olabileceği düşünülerek bu faktörlerin seçimine karar verilmiştir.

Bu amaçlar dâhilinde aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır. Böylece araştırma sonuçlarının ortaokul kademesinde sorumluluk değerinin öğretimi konusunda katkı sunması beklenmektedir.

- 1) Öğrencilerin (5, 6 ve 7.sınıf) ölçeklerden aldıkları ortalama puanlara göre öz denetim becerileri ve sorumluluk değeri ne düzeydedir?
- 2) Öğrencilerin öz denetim becerileri ve sorumluluk değeri cinsiyet değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- 3) Öğrencilerin öz denetim becerileri ve sorumluluk değeri günlük internet kullanma değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- 4) Öğrencilerin öz denetim becerileri ve sorumluluk değeri günlük televizyon izleme değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?
- 5) Öğrencilerin öz denetim becerileri ile sorumluluk değeri arasında anlamlı ilişki var mıdır?
- 6) Öğrencilerin öz denetim becerileri, sorumluluk değerinin anlamlı yordayıcısı mıdır?

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel araştırma desenlerinden ilişkisel tarama modeline uygun olarak tasarlanmıştır. İlişkisel tarama çalışmaları, değişkenler arasındaki değişimleri belirlemek ve ilişkileri ortaya koymak için yapılır (Karasar, 2011). Bu bağlamda, öğrencilerin öz denetim becerileri ile sorumluluk değeri arasındaki ilişki incelenmiş; ardından araştırmada yordayan (bağımsız) değişken olarak öz denetim becerisi, yordanan (bağımlı) değişken olarak ise sorumluluk değeri belirlenerek aralarındaki yordayıcı ilişki ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışma grubunda yer alan öğrencilerin cinsiyet, günlük internet kullanma ve TV izleme süresi durumları tespit edilmiş ve bunların ölçeklerden alınan puanları farklılaştırma durumları incelenmiştir. Bu araştırma Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulunun 08.07.2021 tarihli, 2021-154 sayılı kararı ile etik kurul izni bulunmaktadır. Ayrıca Birecik Kaymaklığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nün E-99413744-605.01-26225407 sayılı araştırma izni ile araştırmanın veri toplama araçlarının uygulanması gerçekleştirilmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırma, 2020-2021 eğitim-öğretim yılı Şanlıurfa ilinde kolay örnekleme yoluyla seçilen altı farklı devlet ortaokulunda öğrenimlerine devam eden -Tablo 1’de kişisel bilgileri verilen- toplam 405 ortaokul öğrencisi ile yürütülmüştür.

Tablo 1. Çalışma grubuna ilişkin kişisel bilgiler

Değişkenler		f	%	Değişkenler		f	%
Cinsiyet	Kız	222	54.8	Günlük İnternet Kullanımı	Hiç	77	19.0
	Erkek	183	45.2		0-2 saat	222	54.8
	0-500	147	14,0		2 saat üstü	106	26.2
Sınıf Düzeyi	5.sınıf	135	33.3	Günlük TV İzleme	Hiç	83	20.5
	6.sınıf	153	37.8		0-2 saat	242	59.7
	7.sınıf	117	28.9		2 saat üstü	80	19.8

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada veriler, “Sorumluluk Ölçeği” ve “Öz denetim Ölçeği” ile araştırmacılar tarafından hazırlanan öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, eğitim-öğretim faaliyetleri dışında günlük internet kullanma ve TV izleme süresi durumlarını içeren “Kişisel Bilgi Formu” ile toplanmıştır.

Ortaokul öğrencileri için Gökalp (2021) tarafından geliştirilen “Sorumluluk Ölçeği”, 7 madde ve tek faktörden oluşmaktadır. Ölçekteki maddeler, “Bana hiç uygun değil=1, Bana biraz uygun=2, Bana oldukça uygun=3, Bana tamamen uygun=4” olacak şekilde puanlanmış olup ölçekte olumsuz madde yer almamıştır. Ölçeğin uyum indeksleri “ $\chi^2 = 18.149$, $sd=14$, $p>.05$, $\chi^2/sd= 1.296$, $RMSEA=.029$, $IFI=.994$, $TLI=.991$, $CFI=.994$, $GFI=.987$, $AGFI=.973$ ve $SRMR=.026$ ” hesaplanmış, Cronbach alfa değeri hesaplanarak .82 bulunmuştur. Bu çalışmada ise yapılan analizler sonucunda ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısının .64 olduğu belirlenmiştir.

Benzer şekilde, ortaokul öğrencileri için Gökalp ve İnel (2021) tarafından geliştirilen “Öz denetim Ölçeği” 7 madde ve tek faktörden oluşmaktadır. Ölçekteki maddeler, “Bana hiç uygun değil=1, Bana biraz uygun=2, Bana oldukça uygun=3, Bana tamamen uygun=4” olacak şekilde puanlanmış ve ölçekte olumsuz madde yer almamıştır. Ölçeğin uyum indeksleri “ $\chi^2 = 23.937$, $sd=14$, $p>.05$, $\chi^2/sd= 1.710$, $RMSEA=.044$, $IFI=.975$, $TLI=.962$, $CFI=.975$, $GFI=.981$, $AGFI=.963$ ve $SRMR=.034$ ” olarak hesaplanmıştır. Cronbach alfa değeri ise hesaplanarak .73 bulunmuştur. Bu çalışmada hesaplanan Cronbach alfa iç tutarlık güvenilirlik katsayısı ise .71 olarak saptanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde parametrik testler kullanılmıştır. Bu doğrultuda verilerin normal dağılım gösterip göstermediğinin bilinmesi adına, ölçeklerden alınan toplam puan ortalamalarının basıklık ve çarpıklık katsayı değerleri incelenmiştir. Öz denetim ölçeğinin çarpıklık ve basıklık değerleri (-.820; .624), sorumluluk ölçeğinin ise (-.771; 1.040) olarak hesaplanmıştır. Bu değerlerin -1.5 ile +1.5 arasında olması dolayısıyla verilerin normal dağıldığı varsayılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2012). Bununla birlikte yeterli örneklem büyüklüğünün sağlanabilmesi için Kline (2011), katılımcı sayısının en az 200 olması gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmada ulaşılan katılımcı sayısı 405 olarak belirlendiğinden bu koşul da sağlanmaktadır.

Varsayımların ardından betimleyici istatistikler ve fark testlerinden bağımsız gruplar için t-Testi ve tek yönlü varyans analizi (One-Way ANOVA) yapılmıştır. Öğrencilerin ölçeklerden aldıkları puanların ortalamalarının yorumlanabilmesi için (Puan aralığı = en yüksek değer / 3) formülü kullanılarak 1.33 puan aralığı hesaplanmıştır. Buna göre, 2.67 – 4.00 yüksek, 1.34 – 2.66 orta ve 1.33 ve altı arası ise düşük şeklinde yorumlanmıştır. Öğrencilerin öz denetim becerilerinin sorumluluk değeri üzerindeki etkisini görebilmek amacıyla önce Pearson Momentler Çarpım Korelasyon (Two-tailed) analizi yapılmıştır. Çünkü bir etkinin varlığını açıklamak için varsayılan yapılar arasında

ilişki olup olmadığının bilmek için değişkenler arasındaki korelasyonlar incelenir (Fraenkel ve Wallen, 2006). İlişki katsayısı .30'dan küçük ise ilişkinin zayıf, .30 ile .70 arasında olduğunda orta ve son olarak .70'den büyük ise yüksek düzeyde olduğunu gösterir (Köklü, Büyüköztürk ve Çokluk, 2007). Ardından öz denetimin sorumluluk üzerindeki yordayıcı etkisini görebilmek için basit doğrusal regresyon analizinden yararlanılmıştır. Gerçekleştirilen tüm bu işlemlerde ise SPSS 22 paket programı kullanılmıştır.

3. Bulgular

3.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi "Öğrencilerin (5, 6 ve 7.sınıf) ölçeklerden aldıkları ortalama puanlara göre öz denetim becerileri ve sorumluluk değeri ne düzeydedir?" şeklindedir. Problemin çözümü için sınıf düzeylerine göre betimsel istatistik analizi yapılmıştır. Bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Ortaokul 5, 6 ve 7.sınıf öğrencilerinin öz denetim ve sorumluluk düzeyleri

Ölçekler	Sınıf Düzeyi	N	\bar{X}	Ss
Öz denetim	5.sınıf	135	3.23	.58
	6.sınıf	153	3.31	.52
	7.sınıf	117	3.23	.54
	Toplam	405	3.26	.55
Sorumluluk	5.sınıf	135	3.11	.58
	6.sınıf	153	3.10	.54
	7.sınıf	117	3.18	.50
	Toplam	405	3.13	.54

Tablo 2 incelendiğinde, sınıf düzeylerine göre ölçekten aldıkları ortalama puanlarına bakıldığında öğrencilerin öz denetim becerileri ve sorumluluk değeri puan ortalaması 2.67 ve üzerindedir. Bu bulgu, öğrencilerin yüksek öz denetim becerisine ve sorumluluk değerine sahip olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi "Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre ölçeklerden aldıkları puanlar anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?" şeklindedir. Problemin çözümü için bağımsız gruplar için t-Testi yapılmıştır. Bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre sorumluluk ve öz denetim puanlarının karşılaştırılması için t-Testi sonuçları

Ölçekler	Grup	N	\bar{X}	Ss	Sd	t	p
Sorumluluk	Kız	222	3.20	.48	403	2.40	.02
	Erkek	183	3.10	.60			
Öz denetim	Kız	222	3.30	.52	403	2.11	.04
	Erkek	183	3.20	.58			

Tablo 3 incelendiğinde, araştırmaya katılan öğrencilerin öz denetim becerileri ve sorumluluk değerine ilişkin puanların cinsiyet değişkenine göre ölçeklerden aldıkları ortalama puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek için bağımsız gruplar için t-Testi Yapılmıştır. Bu sonuçlara göre öğrencilerin cinsiyet değişkeni açısından sorumluluk ($t(403)=2.40, p<.05$) ve öz denetim ($t(403)=2.11, p<.05$) ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlar anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Farklılığın ise her iki ölçekte de kız öğrenciler lehine olduğu görülmektedir ($\bar{X} = 3.20; \bar{X} = 3.30$). Bu bulgu, kız öğrencilerinin erkek öğrencilere göre daha sorumlu ve öz denetimli olduğu şeklinde yorumlanabilir.

3.3.Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi “Öğrencilerin öz denetim becerileri ve sorumluluk değeri günlük internet kullanma değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir. Problemin çözümü için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bulgular Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4. Günlük internet kullanma süresi durumuna yönelik tek yönlü varyans analizi sonuçları

Ölçekler	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Sorumluluk	Gruplararası	.221	2	.110	.373	.69	-
	Gruplarıçi	119.053	402	.296			
	Toplam	119.274	404				
Öz denetim	Gruplararası	.592	2	.296	.983	.37	-
	Gruplarıçi	121.046	402	.301			
	Toplam	121.638	404				

Tablo 4’deki tek yönlü varyans analizi sonuçlarında öğrencilerin günlük internet kullanma süreleri durumlarına göre sorumluluk ($F(2-404) = .373$; $p > .05$) ve öz denetim ($F(2-404) = .983$; $p > .05$) ölçeklerinden aldıkları puanların farklılaşmadığı görülmüştür. Bu bulgu, günlük internet kullanma süreleri durumlarının araştırmaya katılan öğrencilerin sorumluluk ve öz denetim puanlarını değiştirmedeği şeklinde yorumlanabilir.

3.4.Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi “Öğrencilerin öz denetim becerileri ve sorumluluk değeri günlük televizyon izleme değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmakta mıdır?” şeklindedir. Problemin çözümü için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5. Günlük TV izleme süresi durumuna yönelik tek yönlü varyans analizi sonuçları

Ölçekler	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p	Fark
Sorumluluk	Gruplararası	1.401	2	.700	2.38	.09	-
	Gruplarıçi	117.874	402	.293			
	Toplam	119.274	404				
Öz denetim	Gruplararası	.592	2	.296	.983	.37	-
	Gruplarıçi	121.046	402	.301			
	Toplam	121.638	404				

Tablo 5’teki tek yönlü varyans analizi sonuçlarında öğrencilerin günlük TV izleme süreleri durumlarına göre sorumluluk ölçeğinden ($F(2-404) = 2.38$; $p > .05$) ve öz denetim ölçeğinden ($F(2-404) = .983$; $p > .05$) aldıkları puanların farklılaşmadığı görülmüştür. Bu bulgu, günlük TV izleme süreleri durumlarının araştırmaya katılan öğrencilerin sorumluluk ve öz denetim puanlarını değiştirmedeği şeklinde yorumlanabilir.

3.5.Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın beşinci alt problemi “Öğrencilerin öz denetim becerileri ile sorumluluk değeri arasında anlamlı ilişki var mıdır?” şeklindedir. Problemin çözümü için Pearson Momentler Çarpım korelasyon analizi yapılmıştır. Bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin öz denetim becerileri ile sorumluluk değeri arasındaki ilişkiye ilişkin betimsel istatistik ve korelasyon analizi

Değişken	N	\bar{x}	ss	1	2
1 Sorumluluk	405	3.13	.543	-	.678**
2 Öz denetim	405	3.26	.548	.678**	-

Not: **p<.01

Tablo 6 değerlendirildiğinde, öğrencilerin sorumluluk ölçeği (\bar{x} = 3.13; ss = .543) ve öz denetim ölçeğinden (\bar{x} = 3.26; ss = .548) aldıkları puanlar arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (r = .678; p <.01). Bu bulgu, öğrencilerin öz denetim becerileri artıkça, sorumluluk değerlerinin de artacağı şeklinde yorumlanabilir.

3.6.Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın altıncı alt problemi “Öğrencilerin öz denetim becerileri sorumluluk değerinin anlamlı yordayıcısı mıdır?” şeklindedir. Problemin çözümü için basit doğrusal regresyon analizi yapılmıştır. Bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin öz denetim becerilerinin sorumluluk değerlerini yordamasına ilişkin regresyon analizi

Bağımsız değişken	Bağımlı değişken	B	SH	β	t	R	R ²	F	p
Öz denetim	Sorumluluk	.941	.120	.678	.784	.678	.460	343.24	***

Not: ***p<.001

Tablo 7 değerlendirildiğinde, öğrencilerin öz denetim becerilerinin sorumluluk değerlerini yordamasına ilişkin kurulan regresyon modeli anlamlıdır (p <.001). Yapılan doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, öğrencilerin öz denetim becerilerinin sorumluluk değerlerine pozitif yönde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmektedir (β = .678; p <.001). Dahası, sorumluluk değerindeki değişimlerin (varyansın) %46’sının öz denetim becerisi tarafından açıklandığı görülmektedir (R^2 = .460; p <.001). Buna göre, öğrencilerin öz denetim becerilerinin sorumluluk değerlerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu söylenebilir.

4.Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf öğrencilerinin öz denetim becerileri ile sorumluluk değeri arasındaki ilişkinin ortaya konulması ve öğrencilerin sorumluluk değeri ile öz denetim becerilerinin cinsiyet, günlük internet kullanımı, günlük televizyon izleme durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı amaçlanmıştır.

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin sorumluluk puan ortalamasının (\bar{X} = 3.26), öz denetimlerinin ise (\bar{X} = 3.13) olarak elde edilmiştir. Her iki ölçekten alınan ortalama puanlarının 2.67 ve üzerinde olması dolayısıyla öğrencilerin sorumluluk değeri ile öz denetim becerilerinin yüksek olduğu söylenebilir.

Çalışma grubunda yer alan kız öğrencilerin sorumluluk ve öz denetim puanlarının erkeklerden istatistik olarak anlamlı olarak daha yüksek belirlenmiştir. Kız öğrencilerin, erkek öğrencilerin sorumluluk puanlarından daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar (Akbaş; 2004; Aladağ, 2009; Golzar, 2006; Kesici, 2018; Yontar, 2018) ile öz denetim puanlarının aynı şekilde kızlar lehine yüksek olduğunu açıklayan çalışmalar (Chapple, Vaske ve Hope, 2010; Kırmızı, 2014; Mattheww, Ponitz ve Morrison, 2009; Subaş, 2018; Türkeş, 2004). Her ne kadar Can ve Öztürk’ün (2018)

çalışmalarında öğretmen adaylarının cinsiyet değişkenine göre öz denetim puanlarında anlamlı bir fark gözlemlenmesine de araştırmancının cinsiyet değişkenine ilişkin bulguları genel itibarıyla ilgili literatürde rastlanan çalışmalarla uyumludur.

Son yıllarda teknolojik gelişmelerle birlikte internet kullanımının hızlı bir şekilde artması sonucunda eğitim kurumları da teknolojiden yararlanmaya başlamıştır. Bunun en somut örneği pandemi sürecinde net bir şekilde yaşanmıştır. Bilindiği üzere dünya genelinde hızlı bir şekilde yayılmaya başlayan Covid-19 virüsü nedeniyle 12 Mart 2020 tarihi itibarıyla üniversitelerde ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda yüz yüze eğitime ara verilmiş; ardından da uzaktan eğitime geçilmiştir (Yıldırım, İnel ve Gökalp, 2021). Her ne kadar bu tarihten sonra ara ara yüz yüze eğitim verilmeye çalışılsa da eğitim-öğretim faaliyetlerinin büyük bir kısmı zorunlu olarak canlı dersler ve EBA TV üzerinden gerçekleşmiştir. Bu sebeple çalışma grubunda yer alan öğrencilerin eğitim-öğretim faaliyetleri dışında günlük internet kullanma ve televizyon izleme süreleri dikkate alınmıştır. Çalışma grubu 5, 6 ve 7.sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu sınıf düzeylerinde okuyan öğrencilerin yaşları ise 10-14 arasında değişebilmektedir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, bu yaş grubu çocuklarda ebeveynlere bağımlılık devam etmekle birlikte bağımsız hareket etme isteklerinin de görülebileceğini ve ayrıca bilgisayar başında geçirilecek sürenin iki ya da üç saati aşmaması gerektiğini belirtmektedir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu [BTK], 2021). Çalışma grubundaki öğrencilerin yarıdan fazlasının günde iki saatin altında internet kullandıkları (%55,8) ve televizyon izledikleri (%59,7); iki saat ve üzerinde ise bu oranın düştüğü tespit edilmiştir (internet = %26,2; TV = %19,8). Hiç internet kullanmayan ve televizyon izlemeyenlerin oranının da iki saat ve üzerindekiyle görece eşit olduğu görülmüştür. Çalışmada da bu faktörlerin öğrencilerin sorumluluk ve öz denetimleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık oluşturmadığı belirlenmiştir. Bu durum, öğrencilerin yüksek sorumluluk değeri ile öz denetim becerilerine sahip olması ile açıklanabileceği gibi bunun altında farklı nedenlerin de olabileceği düşünülebilir. Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk ve öz denetimlerinin günlük internet kullanma ve televizyon izleme süreleri bakımından mercek altına alan bir araştırmaya rastlanılmaması nedeniyle bu amaca yönelik çalışmalar planlanabilir. Böylece söz konusu faktörler hakkında daha kapsamlı veriler elde edilebilir.

Çalışmada elde edilen bir diğer bulgu ise öğrencilerin sorumluluk değeri ile öz denetim becerileri arasında tespit edilen orta düzeyde anlamlı pozitif ilişkidir. Doğrusal yöndeki bu ilişki, öğrencilerin öz denetimleri yükseldikçe sorumluluk değerlerinde de benzer yönde bir artışın olacağını göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin öz denetim becerileri sorumluluk değerini anlamlı olarak yordamaktadır. Dahası, öğrencilerin sorumluluk değerindeki değişimlerin neredeyse yarıya yakın bir bölümü öz denetim becerisi tarafından açıklanmaktadır ($R^2 = .460$). Bu noktada, çalışma grubunda yer alan öğrencilerin sorumluluk değerleri üzerinde öz denetimin etkili bir beceri olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmanın bu bulgusu Gökalp'in (2021) çalışmasıyla uyumludur. Bunun yanında öğrencilerin sorumluluk değeri ile ilişkili ve bu değeri yordayan bir başka becerinin empati olduğunu gösteren çalışmalara rastlanılmıştır (Demir ve Dilmaç, 2019; Dereli ve Aybay, 2012; Yontar, 2018). Buradan hareketle, empatiye ek olarak sorumluluk değerinin öğretiminde öz denetimin de başvurulması gereken bir beceri olduğunu söylemek isabetli olacaktır. Sorumluluk değeri Türkiye'de fen bilgisi, din kültürü ve ahlak bilgisi, Türkçe, İnkılap tarihi ve Atatürkçülük ve sosyal bilgiler gibi pek çok ortaokul öğretim programı içerisinde kazandırılması hedeflenen bir değer olarak yer almaktadır (Sezer ve Çoban, 2016). Bunlardan sosyal bilgiler, değer öğretiminde mihver bir ders olmakla birlikte diğer derslere nazaran önemli bir yere sahiptir (Keskin ve Keskin, 2019; Nesbitt ve Henderson, 2003). Diğer taraftan sosyal bilgiler öğretiminin ve öğreniminin değerlere dayalı olduğunda güçlü olacağı, Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi tarafından sosyal bilgiler öğretmenleri için hazırlanan ulusal standartlarında belirtilmektedir (NCSS, 2002). Üstelik sosyal bilgiler öğretim programında kazandırılması hedeflenen 27 beceri arasında öz denetim de yer aldığı düşünüldüğünde (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2018), sosyal bilgiler öğretmenleri öğrencilere sorumluluk değerini kazandırırken öz denetim becerisinden istifade etmesi önerilmektedir. Bu nedenle 8. Sınıf öğrencilerine bu iki özelliği kazandırmaya elverişli işbirlikli öğrenme aktiviteleri uygulanması öngörülmektedir. Özellikle, sınıf içerisinde jig-saw, istasyon, küçük grup çalışmaları, probleme dayalı öğrenme vb. işbirlikli öğrenme etkinliklerinde öğrencilerin kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda grubun başarısı için performanslarını gerçekleştirerek öncelikle öğrencilerin sorumluluk duyguları sayesinde öz-denetim becerilerinin geliştirilmesi sağlanabilir. Bu nedenle sınıf içi etkinliklerde hem bağımsız uygulamalara hem de işbirlikli öğrenmeye yönelik performansları içeren öğretim tasarımlarının yapılması önerilmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu araştırma için Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulunun 08.07.2021 tarihli, 2021-154 sayılı kararı ile etik kurul izni bulunmaktadır. Ayrıca Birecik Kaymakamlığı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün E-99413744-605.01-26225407 sayılı araştırma izni ile araştırmanın veri toplama araçlarının uygulaması gerçekleştirilmiştir.

Destek Beyanı

Bu araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Tüm yazarlar adına sorumlu yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Yazar Katkı Oranı

Makaleye birinci yazar (%25), ikinci yazar (%25), üçüncü yazar (%25) ve dördüncü yazar (%25) oranında katkı sağlamıştır.

Kaynaklar

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. Kademedeki gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Aksel, N. (2018). *Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ile öz denetim ve sosyal eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Anderson, L. M. ve Prawat, R. S. (1983). Responsibility in the classroom: A synthesis of research on teaching self-control. *Educational Leadership*, 40(7), 62-66.
- Balat, G. ve Dağal, A. B. (2006). *Okul öncesi dönemde değerler eğitimi etkinlikleri*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Barrick, M. R. ve Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: A meta-analysis. *Personel Psychology*, 44(1), 1-26.
- Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2021). İnternet kullanımında çocuk ve aile ilişkisi. 12.10.2021 tarihinde <https://internet.btk.gov.tr/internet-kullaniminda-cocuk-ve-aile-iliskisi> adlı siteden alınmıştır.
- Can, A. A. ve Öztürk, E. (2018). Müzik öğretmeni adaylarının öz-denetim düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(3), 2025-2038.
- Chamberlin, L. ve Chambers, N. (1994). Developing responsibility in today's students. *The Clearing House*, 67(4), 204-206.
- Chapple, C. L., Vaske, J. ve Hope, T. L. (2010). Sex differences in the cause of self-control: an examination of mediation, moderation, and gendered etiologies, *Journal of Criminal Justice*, 38(6), 1122-1131.
- Cüceloğlu, D. (2002). *Keskesiz bir yaşam için iletişim donanımları* (5.Baskı). Ankara: Remzi Kitabevi.
- Çamdibi, M. (1989). *Din eğitimine giriş*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Çoban, O. (2016). *Sokratik sorgulama yöntemi ile sorumluluk değerinin öğretimi* (Yayımlanmamış doktora tezi), Uşak Üniversitesi, Uşak.

- Demir, S. ve Dilmaç, B. (2019). Ergenlerin kişilerarası problem çözme becerileri ve empatik eğilimlerinin sahip oldukları değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(8), 134-156.
- Dereli, E. ve Aybay, A. (2012). Ortaöğretim öğrencilerinin empatik eğilimleri ve işbirliği yapma karakterlerinin insani değerlerini yordaması ve bu özelliklerinin incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 1249-1270.
- Dora, A. G. (2012). *Öz-denetim, duygu yönetimi, ruminasyon ve cinsiyetin üniversite öğrencilerinin sınav kaygılarına katkısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Duke, D. L. ve Jones, V. F. (1985). What can schools do to foster student responsibility?. *Theory Into Practice*, 24(4), 277-285.
- Filiz, B. ve Demirhan, G. (2015). Bireysel ve sosyal sorumluluk ölçeğinin (BSS-Ö) Türk diline uyarlanma çalışması. *Spor Bilimleri Dergisi*, 26(2), 51-64.
- Fraenkel, J. R. ve Wallen, N. E. (2006). *How to design and evaluate research in education* (6th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Glasser, W. (2002). The effect of a reality therapy programme on responsibility for elementary school children in Korea. *International Journal of Reality Therapy*, 22(1), 33-38.
- Golzar, F. A. (2006). *İlköğretim 5.sınıf öğrencilerine yönelik sorumluluk ölçeğinin geliştirilmesi ve sorumluluk düzeylerinin cinsiyet, denetim odağı ve akademik başarıya göre incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Gökalp, A. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin empati becerileri ile sahip oldukları kök değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi: Bir yapısal eşitlik modellenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Gökalp, A. (2021). Sorumluluk Ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 5(1), 31-38. doi:10.29345/futvis.175
- Gökalp, A. ve İnel, Y. (2021). Self-Control Scale: A validity and reliability analysis. In T. Çetin, Y. İnel & F. Gürgil (Eds.), *The Pandemic Process and New Horizons in Educational Sciences* (193-207 pp.). Lithuania: SRA.
- Gündüz, M. (2014). *İlköğretim 3. sınıf hayat bilgisi dersinde sorumluluk değerinin proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile öğretiminin akademik başarı ve tutuma etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Güngör, E. (1995). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak* (1. Baskı). Ankara: Ötüken Yayıncılık.
- Halstead, J. M. ve Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169–202.
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kesici, A. (2018). Lise öğrencilerinin sorumluluk düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *GEFAD / GUJGEF* 38(3), 965-985
- Keskin, Y. ve Keskin, S. C. (2019). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programları bağlamında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim ve mevcut durum* (1. Baskı). Ankara: Gece Akademi.
- Kırmızı, O. (2014). Self-regulated learning strategies employed by regular, evening, and distance education english language and literature students. *Anthropologist*, 18(2), 447-460.

- Kızıltaş, A. (2019). *Üniversite öğrencilerinin öz denetim, stresle başa çıkma ve sosyal destek algıları ile alkol ve madde kullanma riskleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Köklü, N., Büyükoztürk, Ş. ve Çokluk, Ö. (2007). *Sosyal bilimler için istatistik* (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.
- Lickona, T. (1991). *Education for character. how our schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- MacDonald, K. (1995). Evolution, the five-factor model, and levels of personality. *Journal of Personality*, 63(3), 525–567.
- Mattheww, J. S., Ponitz, C. C. ve Morrison, F. J. (2009). Early gender differences in self-regulation and academic achievement. *Journal of Educational Psychology*, 101(3), 689-704.
- MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Muraven, M. ve Baumeister, R. F. (2000). Self-regulation and depletion of limited resources: Does self-control resemble a muscle? *Psychological Bulletin*, 126, 247–259.
- NCSS (2002). *National standards for social studies teachers*. Maryland: National Council for the Social Studies.
- Nesbitt, E. ve Henderson, A. (2003) Religious organisations in the UK and values Education programmes for schools. *Journal of Beliefs and Values*, 24(1), 75-88.
- Öner, N. (1987). *İnsan hürriyeti*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özen, Y. (2001). *Yarın kalmak adına sorumluluk eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Özen, Y. (2015). *Sorumluluk eğitimi*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Patterson, R. L. (2019). Self-control, sense of responsibility, and respect for others of performing artists in a higher education institution. *Universal Journal of Educational Research*, 7(7), 1544-1559.
- Quinn, P. D. ve Fromme, K. (2010). Self-regulation as a protective factor against risky drinking and sexual behavior. *Psychology of Addictive Behaviors*, 24(3), 376–385.
- Ridder, D. T. D., Lensvelt-Mulders, G., Finkenauer, C., Stok, F. M. ve Baumeister, R. F. (2012). Taking stock of self-control: A meta-analysis of how trait self-control relates to a wide range of behaviors. *Personality and Social Psychology Review*, 16(1), 76-99.
- Sağır, R. (2019). *Ergenlerde dindarlık, öz denetim ve hayat memnuniyeti ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Saruhan, Y. (2019). *Lise öğrencilerinin problemleri internet kullanımı ile karakter güçleri ve akademik başarı arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Selanik Ay, T. ve Dal, S. (2014). İlköğretim öğrencilerinin yazılı anlatım ürünlerine göre sorumluluk değeri algıları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 78-93.
- Sezer, A. ve Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39.

- Subaş, R. (2018). *Okul öncesi öğretmen adaylarının öz-denetimleri ve öğretmen özyeterlik inançları arasındaki ilişkinin bazı değişkenlerle incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics* (6th ed.). New York: Pearson.
- Tanrıkulu, M. (2019). Ergenlerde internet kullanımı ve bağımlılığıyla ilişkili faktörler: Bağlanma, öz-denetim ve algılanan sosyal destek (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ufuk Üniversitesi, Ankara.
- Tozlu, N. (1991). Ekonomik gelişme, sorumluluk ve eğitim. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 75, 67-77.
- Türkeş, M. C. (2004). *Ergenlerde sapkın davranışın nedenleri olarak öz-denetim ve aile içi denetim mekanizmalarının analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2021. 24.11.2021 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-\(ICT\)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Survey-on-Information-and-Communication-Technology-(ICT)-Usage-in-Households-and-by-Individuals-2021-37437) adlı siteden alınmıştır.
- Wolfe, S. E. ve Higgins, G. E. (2008). Self-control and perceived behavioral control: An examination of college student drinking. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 4(1), 108- 134.
- Yavuzer, H. (2000). *Çocuk eğitimi el kitabı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıldırım, T., İnel, Y. ve Gökalp, A. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının uzaktan eğitimle yürütülen öğretmenlik uygulaması dersine yönelik görüşleri. *VIIIth International Eurasian Educational Research Congress EIER Congress Abstract* (7-10 July), Aksaray Üniversitesi, Aksaray (ss. 1246-1249) içinde. Türkiye: Anı Yayıncılık.
- Yontar, A. ve Yel, S. (2018). The relationship between empathy and responsibility levels of 5th grade students: A sample from Turkey. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 6(4), 76-84.
- Yücekaya, H. B. (2019). *İnternet oyun oynama bozukluğu, akılcı olmayan inançlar, başa çıkma stratejileri ve özdenetim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul.